

Єремєєва В.М. Особливості використання авторської технології підготовки майбутніх учителів до індивідуалізації навчання учнів // Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання: монографія / за ред. проф. О.А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 334-362.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ АВТОРСЬКОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ УЧНІВ

Удосконалення якості підготовки майбутнього фахівця залежить від створення реальних умов для вироблення і закріплення необхідних знань, умінь і навичок у навчанні, а результативність – від усвідомлення студентами сутності й різноманітності функцій у процесі професійного становлення та їх інтеграції на теоретичному рівні й у практичній діяльності. Тому на сучасному етапі розвитку вищої школи зростають вимоги до системи професійно-педагогічної підготовки.

Про необхідність застосування прогресивних концепцій і підходів, запровадження інноваційних технологій у підготовку сучасних фахівців наголошується у Законах України "Про Освіту", "Про вищу освіту", Концепції педагогічної освіти, "Національній доктрині розвитку освіти".

Сучасний стан підготовки педагогічних кадрів, на наш погляд, перебуває у прямій залежності не тільки від обраної системи навчання, орієнтованої на професію, а й від гуманістичної спрямованості майбутнього вчителя, під яким розуміють "достатньо усталену сукупність мотивів, які спонукають до такої організації навчально-виховного процесу, що спрямований передусім на стимулювання прогресивного психічного розвитку та саморозвитку вихованців, як найповнішого розкриття їхніх здібностей і потенційних можливостей, встановлення гуманістичного

типу спілкування з дітьми, що сприяє психологічному комфорту учня, його впевненості у власних силах" [1, с. 90].

Тому серед актуальних проблем педагогічних наук, є конструювання ефективних технологій підготовки майбутніх учителів, спрямованих на реалізацією завдань гуманістичної педагогіки з урахуванням аксіологічних аспектів освіти, відношенням до людини як суб'єкта пізнання, спілкування та творчості [6, с. 85]. Представлення шляхів розроблення, сутності та можливостей авторської технології, спрямованої на розвиток індивідуальних можливостей кожного студента, є метою нашого дослідження.

Підготовка майбутніх учителів до різних видів професійної діяльності розглядалася у дослідження багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців (В. М. Володько, Н. І. Клокар, О. М. Пехота, Є. С. Рабунський, С. О. Сисоєва, І. Е. Унт та ін.). Шляхи вирішення зазначеної проблеми завдяки вдосконаленню існуючих та впровадженню іноваційних технологій навчання досліджували В. І. Бондар, О. Г. Мороз, О. Я. Савченко, Г. К. Селевко та ін.).

Гуманістична мета освіти, на думку вчених, вимагає перегляду її змісту, який має включати не тільки новітню науково-технічну інформацію, але й гуманітарні особистісно-розвиваючі знання та вміння, досвід творчої діяльності, емоційно-ціннісне відношення особистості до світу та людини в ньому, а також систему морально-етичних почуттів, що визначають її поведінку в різноманітних життєвих ситуаціях [6, с. 89]. Концепції особистісно-гуманітарного та особистісно-діяльнісного підходу до організації освітнього процесу, що спрямовані на актуалізацію особистості та її специфічних функцій розробляються російськими вченими (В. І. Данильчук, С. О. Комісарова, Г. В. Лаврентьєв, В. В. Серіков та інші).

Таким чином, гуманізація освіти передбачає поєднання гуманного відношення до суб'єктів навчальної діяльності з особистісною орієнтацією освітнього процесу. Такій підхід вимагає переходу від пояснювально-інформаційних

технологій до діяльнісно-розвивальних та особистісно-орієнтованих, упровадження яких у сферу вищої освіти створює умови для вдосконалення процесу професійної підготовки вчителя.

Важливу роль у інтенсифікації навчально-виховного процесу у контексті гуманізації й гуманітаризації освіти відіграє професійна та практична спрямованість навчання на розвиток творчих здібностей студента, створення належних умов для самореалізації його потреб і природних задатків, формуванні таких якостей, як активність, самостійність, ініціативність, креативність мислення.

Розв'язанню завдань удосконалення професійної підготовки сприятиме, на нашу думку, педагогічна технологія підготовки майбутніх учителів до індивідуалізації навчання учнів, яку розглядаємо, як особливу організацію вивчення педагогічних дисциплін, що має всі ознаки індивідуалізації та технологізації; пробуджує позитивну соціальну мотивацію; сприяє розвитку професійних знань, оволодінню способами використання форм, методів, засобів індивідуальної роботи; готує до індивідуалізації навчання у професійно-педагогічній діяльності на основі індивідуального підходу.

Пропонована технологія розроблялася для вивчення педагогічних дисциплін, оскільки усереднений та знеособлений характер традиційного підходу до проведення навчальних занять не стимулює самостійності студентів, знижує фахову активність, веде до формалізму і догматизму в практичній діяльності, нівелює професійну індивідуальність майбутнього педагога. Виходячи із зазначеного, в першу чергу аналізувалися і враховувалися й інші недоліки традиційної системи фахової підготовки: недооцінка індивідуальності, інтересів, схильностей, потреб студентів; спрямованість на запам'ятовування, накопичення фактів; переважне використання стандартних форм та методів діяльності; низький рівень самоосвітніх умінь; недостатній розвиток загальнонавчальних умінь і навичок.

У представленій технології можна виділити такі класифікаційні параметри [5, с. 27–39]:

✓ *за рівнем застосування* запропонована система, на наш погляд, є частково-предметною, проте модель стратегії індивідуалізованої пізнавальної діяльності може успішно застосовуватися у ході вивчення різноманітних дисциплін, водночас вона є джерелом інноваційних ідей у майбутній професійній діяльності, тобто загальнопедагогічною системою;

✓ *за головним чинником розвитку* – соціогенною, біогенною та психогенною, бо сутністю запропонованої системи є активізація пізнавальних здібностей студентів, – поряд з інтенсифікацією і посиленням особистісного розвитку кожного. Останнє дозволяє перейти від керівництва активністю студентів до самодетермінації, тобто виділення факторів соціалізації і співробітництва як найбільш значущих;

✓ *за концепцією засвоєння* – асоціативно-рефлекторною, розвиваючою, яка стимулює студентів до формування інноваційного підходу до педагогічної діяльності, розвиває творчі і критичні аспекти мислення майбутніх педагогів, сприяє подоланню розбіжностей між змістом теоретичної підготовки в процесі навчання і реальними діями під час практичної роботи;

✓ *за орієнтацією на особистісні структури* – інформаційно-операційною, такою, що спрямована на формування знань, умінь, навичок, на розвиток способів розумових дій у цілісній системі, яка дозволяє проаналізувати, осмислити, відкоригувати педагогічні дії, спрямовані на одержання максимального результату;

✓ *за характером змісту* – світською, навчальною, що будується на традиційному навчальному плані з опорою на предметні та педагогічні знання, міжпредметні та внутріпредметні зв'язки;

✓ *за організаційними формами* – традиційною, академічною, індивідуальною, творчою, тому що використовуються як

традиційні форми і методи навчання, так і творчі, індивідуальні, індивідуалізовані при пріоритеті власної активності студентів у цілісному навчальному процесі;

✓ *за стилем взаємостосунків* – індивідуально-орієнтованою і системою співробітництва, коли окремий індивід визнається унікальним і неповторним, а одержані результати можуть розглядатися тільки щодо нього самого, що заохочує і посилює ефективність навчання, приносить задоволення у самореалізації, бажання спілкування, співробітництва;

✓ *за переважаючим методом* – розвиваючою та само розвиваючою, оскільки підтримує та стимулює цілі у когнітивній, афективній і психомоторній сфері на всіх рівнях.

Мета пропонованої технології представлена взаємопов'язаною системою *цільових орієнтирів*, що *спрямовують* студентів на адаптацію у майбутній професії, формування педагогічного світогляду у процесі засвоєння теоретичних знань та вироблення професійних умінь:

Дидактичні орієнтири передбачають формування теоретичної свідомості і мислення, вироблення індивідуального стилю навчальної діяльності; уміння відтворювати логіку наукового пізнання, постійне вдосконалення фахової підготовки. Отже, основне дидактичне завдання полягає в тому, щоб допомогти студентам знайти, усвідомити і прийняти цілі і програму, засвоїти навчальні і фахові знання, вміння, прийоми і методи роботи.

Розвивальні орієнтири спрямовані на розвиток загальнонавчальних умінь і навичок, індивідуальних пізнавальних і творчих здібностей (уміння порівнювати, зіставляти і синтезувати інформацію; оцінювати як сам процес, так і результат; обґрунтовувати і міркувати; передбачати наслідки; бути здатним до перегрупування ідей і зв'язків; дивергентного мислення, багатої уяви тощо). Вони повинні забезпечити студентам базову психолого-педагогічну підготовку для свідомого керування своїм розвитком.

Виховні орієнтири спрямовані на допомогу студентам у самовизначенні і саморозвитку, формуванню індивідуального

стилю діяльності, вироблення індивідуальної позиції, виховання самостійності, здатності до співробітництва.

Соціальні орієнтири передбачають формування соціальних умінь та навичок, необхідних у майбутній педагогічній діяльності, оволодіння дійовими зразками і моделями професійної діяльності, навичками сучасного соціального життя, суспільно-значущими цінностями.

В основу формування *системи принципів*, якими ми керувалися при створенні та реалізації авторської технології, були покладені принципи, розроблені й використані в системах П. Я. Гальперіна, В. В. Давидова, Д. Б. Ельконіна, Л. В. Занкова, Г. К. Селевка, а саме:

- *провідна роль теоретичних знань* при обов'язковій реалізації їх в уміннях і навичках, адже для успішного виконання фахових функцій необхідним є високий рівень теоретичних знань учителя, а вміння й навички складають основу педагогічної діяльності, від ступеня сформованості яких залежить результативність навчального процесу;

- *принцип індивідуального підходу* передбачає глибоке знання та врахування індивідуальних особливостей і пізнавальних можливостей студентів, рівня їх психологічного розвитку на кожному етапі навчання, що дає можливість встановлення зворотного зв'язку і корекції навчального процесу, допомагає будувати завдання на різному рівні складності;

- *навчання на високому рівні утруднення* ґрунтується на використанні індивідуального підходу, що заснований на знаннях сильних і слабких сторін студентів, у ході кожного заняття, а також узгодження з рівнем їх актуального, а також із зоною найближчого розвитку;

- *ідея вільного вибору* спрямована на саморозвиток, оскільки кожен студент сам обирає рівень складності завдань, темп просування, стиль діяльності, що веде до усунення "середніх", "сильних" та "слабких" груп як стійких новоутворень, надає можливість майбутньому педагогу перетворитися на суб'єкт навчання, свідомо керувати своїм

розвитком та саморозвитком, почувати себе комфортно у навчальному процесі;

- *варіативність процесу навчання* передбачає різноманітність змісту, форм і методів у підготовці і проведенні занять, диференційований підхід у розподілі завдань, що є найбільш оптимальним у процесі формування індивідуальних умінь і навичок майбутніх педагогів;

- *педагогізація діяльності* вимагає перенесенню акценту з викладання на навчання та його професіоналізації, оскільки студенти краще засвоюють матеріал, не просто слухаючи і відтворюючи, а виступаючи активними суб'єктами навчання, що забезпечує також психологічний стан задоволеності у процесі пізнавальної діяльності, впливає на формування педагогічної позиції;

- *активізація студентів у процесі навчання* потребує організації засвоєння знань, умінь і навичок на основі їх застосування у різних ситуаціях, заохочення до творчості та індивідуальної дослідницької діяльності кожного, що сприяє спрямованості педагогічного процесу на пробудження внутрішніх сил особистості, стимулювання самодіяльності, ініціативи, творчості;

- *співробітництво і взаємодопомога в навчанні* реалізуються на основі впровадження ідеї співробітництва основних суб'єктів навчання і виховання, що є стрижнем сучасної парадигми освітнього процесу.

Виходячи з наведеної вище системи принципів, можна визначити такі *особливості* поданого нами змісту курсів педагогічних дисциплін:

- основний зміст визначається чинними освітніми стандартами;

- структурування й оформлення навчального матеріалу у вигляді блоків, схем, таблиць, установок;

- особливе значення загальнонавчальних умінь і навичок, а також пов'язаних з ними знань;

- важливість знань, умінь і навичок, що слугують систематизації та інтеграції теоретичної бази всього процесу;

- спрямованість змісту, форм, методів навчання головним чином на розкриття і використання суб'єктивного досвіду кожного студента;

- спрямованість змісту навчальних завдань на забезпечення стабільності та ґрунтовності знань, а також – на рухливість, динамічність, фахову спрямованість підготовки майбутнього вчителя;

- пріоритетність вибору завдань, форм, методів роботи з боку студента, що дає можливість виробити активну особистісну позицію у ході навчального процесу, керувати своїм розвитком.

В основу технології індивідуалізованої підготовки майбутніх учителів має бути покладене творче оволодіння педагогічною теорією, залучення до активної пізнавальної діяльності, застосування власного професійного і соціального досвіду, розвиток креативного мислення і уяви як важливої професійної характеристики майбутнього педагога.

У такому випадку необхідно і важливо, на наш погляд, визначити *позицію об'єкта і суб'єкта діяльності* та засоби їх взаємодії.

Позиція викладача – консультант, радник: допомагає організувати навчальну роботу; веде до цілей навчання; підтримує ініціативу; розвиває індивідуальність кожного студента; спрямовує пошук джерел інформації; підтримує зворотний зв'язок; координує, коректує спільну діяльність.

Позиція студента – суб'єкт пізнання: вільно добирає теми і завдання, рівень утруднень; активно бере участь у навчанні; формує індивідуальний стиль творчої діяльності; усвідомлює темп свого просування; адаптується в майбутній професії.

Загальна позиція – взаємодія, співробітництво, ділове партнерство, суб'єкт-суб'єктні відносини.

Виходячи із зазначеного, перехід до індивідуально-орієнтованого, індивідуалізованого навчання можливий використання інтегральної освітньої технології, що передбачає максимальну самостійність і творчість студента. Цей перехід має бути поступовим – через збільшення форм і

методів, які розвивають пізнавальну активність студента, сприяють виникненню і розвитку пізнавальної педагогічної ініціативи.

Основним стрижнем запропонованої авторської технології є *технологічна карта-схема курсу(теми) і технологічна карта-схема конкретного заняття*, що разом з цільовими орієнтирами та принципами складають структурну модель пропонованої технології (рис. 1).

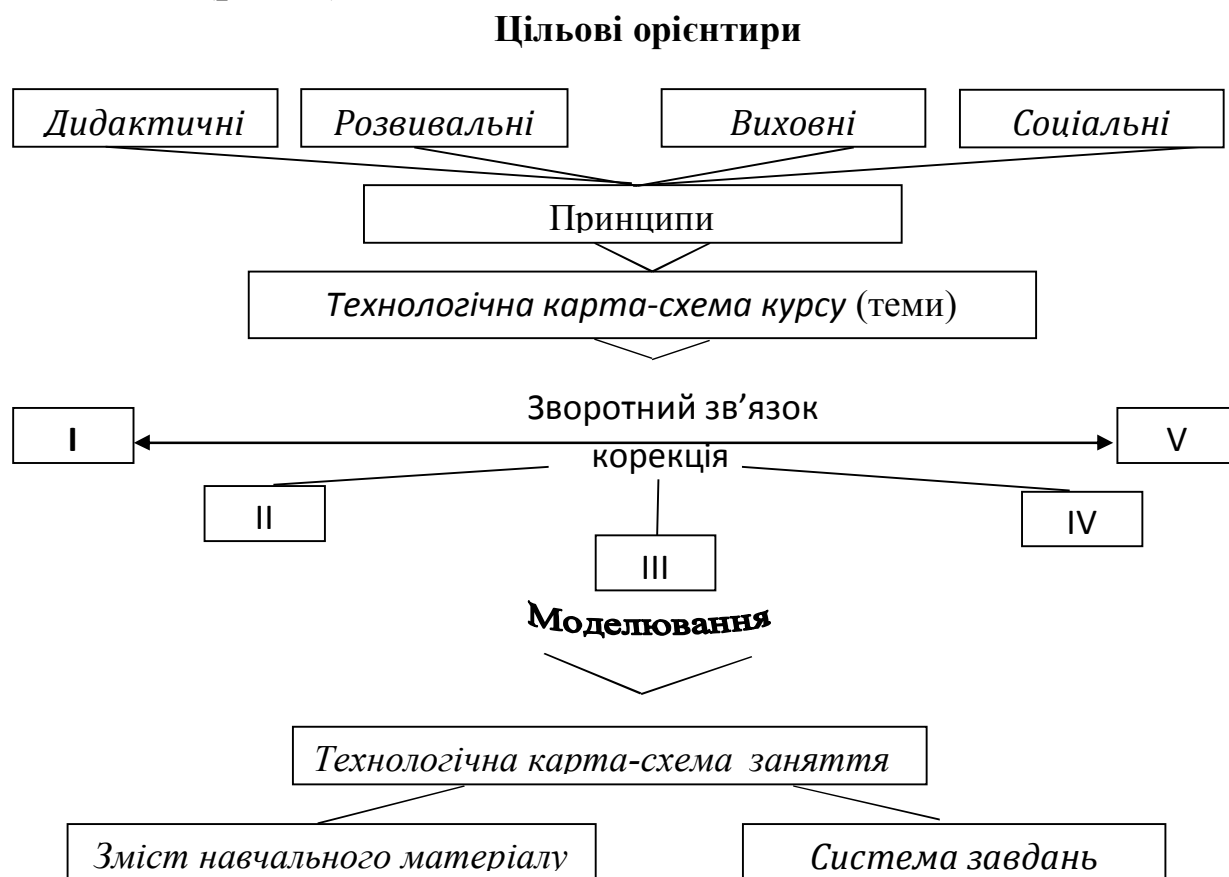

Рис. 1. Структура педагогічної технології підготовки майбутніх учителів до індивідуалізації навчання учнів основної школи

Технологічна карта-схема курсу вміщує п'ять взаємопов'язаних та взаємозалежних етапів:

I етап – постановка загальної мети. Загальна мета курсу формулюється традиційним способом і є основою для виділення технологічних цілей.

II етап – формулювання технологічних цілей – конкретних, таких, що ставляться засобом таксономії, тобто на основі класифікації і систематизації об'єктів, їх взаємозв'язку і

використання для опису категорій у когнітивній сфері (знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінка), розміщених ієрархічно і послідовно [2, с. 40].

Другим кроком є повний переклад цілей на мову зовнішньо виражених дій, що формуються через результати навчання і дають можливість чітко їх визначити. Основна умова – навчальна мета має бути описана так, щоб її досягнення можна було визначити однозначно, тобто чітко її ідентифікувати.

Використання технологічної постановки цілей дає можливість концентрувати зусилля на головному, чітко представляти, на якому ступені навчання знаходяться студенти, розробляти еталони для оцінки результатів навчання, тобто індивідуалізувати навчальний процес для кожного.

При проектуванні цілей вивчення різних педагогічних дисциплін (поетапні) *таксономія* стає орієнтиром для визначення завдань повсякденної навчальної діяльності, допомагає у виборі методів підготовки та проведення занять, дозволяє на основі об'єктивного та суб'єктивного контролю суттєво вдосконалювати процес навчання, будувати систему завдань різного рівня складності. Використання таксономії навчальних цілей, крім того, сприяє тому, що поступово завдання окремих етапів заняття студенти формулюють самостійно, що допомагає виробленню вміння технологічної постановки мети виховного заходу (теорія та методика виховання), окремого уроку (дидактика) та сприяє формуванню готовності до аналізу як сучасних технологій, так і технологій видатних педагогів минулого.

III етап – вибір форм організації навчання. Лекції, семінари і лабораторні заняття залишаються основними формами навчального процесу, але їх функції, організація, методи, засоби, можуть істотно змінюватися.

Заняття проводяться з урахуванням специфічних особливостей технологічної побудови навчального процесу, ступеня підготовленості студентів, у ході яких намічаються

шляхи подальшого самостійного вивчення навчального матеріалу, визначаються способи використання отриманих теоретичних знань у практичній діяльності. Кожна форма навчання реалізується як цілеспрямована пізнавальна діяльність, в ході якої майбутній педагог стає в положення або суб'єкта – джерела ідей, або опонента, що діє в межах колективного обговорення навчальної проблеми.

Основне завдання таким чином побудованого навчально-виховного процесу – створити умови для професійної активності студентів, свідомої постановки цілей та їх творчого досягнення, що впливає на специфіку занять, які мають *ряд особливостей*:

- співробітництво викладача і студентів;
- конструювання навчальної діяльності, яка дозволяє розкрити суб'єктивний досвід, поглибити і розширити педагогічні знання;
- створення розвиваючої атмосфери зацікавленості;
- стимулювання студентів до використання різноманітних способів виконання завдань;
- оцінювання не лише кінцевого результату, але й процесу діяльності;
- заохочення прагнень аналізувати способи роботи товаришів, вибирати й засвоювати найбільш раціональні, знаходити свої;
- формування професійно-педагогічного мислення й установка на творче оволодіння професією вчителя;
- перетворюючий характер пізнавальної діяльності (спостереження, порівняння, групування, класифікація);
- заохочення до інтенсивної самостійної діяльності;
- пробудження потреби в професійному самовихованні і самоосвіті;
- створення творчої атмосфери, що дозволяє проявити ініціативу, самостійність, розвинути професійно значущі властивості та якості;
- використання проблемних питань і завдань, що спонукають до реалізації творчого потенціалу; сприяють

формуванню власної позиції, вчать формулювати висновки, будувати гіпотези, перевіряти їх;

- застосування статусно-рольової взаємодії у навчальному процесі;

- надання можливості виступати на заняттях у ролі викладача, як способу формування уявлень студентів про сутність і специфіку вчительської професії, однієї з форм удосконалення педагогічних умінь і навичок, відпрацювання прийомів педагогічної техніки.

При викладанні педагогічних дисциплін використовуються *різні типи лекцій*: лекція-дискусія, лекція з розглядом педагогічних ситуацій, лекція-діалог, лекція-бесіда, проблемна, інформаційна лекція тощо. Загальним для всіх є професійно-педагогічна спрямованість на індивідуалізацію навчального процесу шляхом поетапного управління навчальною діяльністю студентів; орієнтованість на засвоєння відповідних знань, умінь і навичок, розвиток теоретичного мислення, формування професійної мотивації та інтересу до педагогічних дисциплін. Лекції будуються за блоковою структурою, у викладі матеріалу переважає проблемний підхід.

Семінарські та лабораторні заняття побудовані на основі технологічного підходу, що сприяють більш глибокому і свідомому оволодінню навчальним матеріалом, мають особливості, про які було зазначено раніше. Поряд з традиційними семінарами використовуються і нетрадиційні: семінар-диспут, семінар-ділова гра, семінар-прес-конференція, семінар-діалог, семінар-зустріч, проблемний, у вигляді розгорнутої бесіди тощо. На *лабораторних заняттях* застосовується технологія колективних творчих справ, відбувається інтеграція з іншими навчальними дисциплінами, проводяться у вигляді конкурсів, на базі школи тощо.

Важливе місце належить такій формі, як *ділова гра*, яка використовується у кожному розділі вивчення педагогічних дисциплін, відтворює особливості професійно-педагогічної діяльності та допомагає практично реалізувати отримані

знання, вміння та навички, відчутти себе у певній професійній ролі.

Наприклад, на *першому етапі* проводиться ділова гра "Зустріч за круглим столом" на тему "Учитель якого чекають" з метою обговорення особливостей діяльності вчителя, його місця у суспільстві. На *другому етапі* – "Методичне об'єднання класних керівників", що сприяє усвідомленню студентами спрямованості, особливостей, шляхів та напрямів методичної роботи, способів її проведення. На *третьому етапі* використовується ділова гра "Науково-практична конференція", у ході якої відбувається знайомство з вітчизняним та зарубіжним передовим досвідом роботи педагогів-новаторів та узагальнюються теоретичні знання щодо організації навчального процесу.

Основними умовами підготовки та проведення ділових ігор є вільне володіння теоретичним матеріалом, виконання отриманої ролі, відтворення зовнішніх професійно-педагогічних умов.

IV етап – вибір методів проведення заняття. Основне завдання кожного заняття – створення умов для вияву творчої активності студентів, тому вибір методів має бути спрямований на збагачення уяви, мислення, пам'яті, мовлення, розкриття суб'єктивного досвіду кожного, залучення студентів до різноманітних видів діяльності. Основна – їх активна та творча спрямованість. Організація такої роботи передбачає використання як традиційних, так і нетрадиційних методів, які б дозволили сформувати у майбутніх педагогів готовність до виконання своїх професійних функцій.

Під *активними методами* розуміємо такі, які під час вивчення певного навчального матеріалу стимулюють не тільки пам'ять, але й мислення; допомагають уникнути стереотипів; спонукають до пошуків самостійних та оригінальних варіантів відповідей, шляхів вирішення пізнавальних проблем.

Використання *активних методів* дає можливість швидко

вникнути у сутність складних явищ та процесів, зрозуміти та засвоїти теоретичні питання та висновки, вносить у навчальний процес елементи дослідження, пошуку, порівняння різноманітних фактів, явищ, позицій, висновків, допомагає більш чітко визначити власну точку зору.

Запропонована нами класифікація побудована на основі таксономії Блума у когнітивній сфері і вміщує як стандартні, так і нестандартні методи навчання:

❖ *на рівні категорії знання* можуть бути використані такі методи: експрес-контроль; експрес-оцінка підготовки до заняття; інформаційне повідомлення; тест; індивідуальне опитування; фронтальне опитування; залік; колоквиум; робота з педагогічним словником; бесіда; розповідь; взаємоопитування; бліцопитування; тренувальні роботи; вправи за зразком;

❖ *на рівні категорії розуміння*: індивідуалізовані завдання; консультація; парне опитування; опитування ланцюжком; дискусія; робота в парах змінного складу; метод міркування вголос; бесіда з елементами дискусії; бесіда проблемного характеру; індивідуалізована фронтальна бесіда; робота з підручником; ілюстрація; демонстрація; проблемні питання; проблемні завдання; проблемні вправи;

❖ *на рівні категорії застосування*: мікровикладання; розв'язання педагогічних задач; проблемні питання; проблемні ситуації; семінар; приклад; індивідуальні завдання; вікторина; тренінг; імітаційні ігри; операційні ігри; виготовлення дидактичних матеріалів;

❖ *на рівні категорії аналізу*: реклама періодичної педагогічної преси; конспектування педагогічної літератури; написання анотації; аналіз педагогічних понять; розробка кросвордів; конкретизація схем, таблиць; інформаційне повідомлення; конкретизація плану; аналіз шкільної документації; індивідуальні завдання дослідницького характеру; аналіз педагогічних ситуацій; аналіз зібраних педагогічних фактів;

❖ *на рівні категорії синтезу*: реферати; доповіді; педагогічні

твори; творчі індивідуальні завдання; моделювання фрагменту навчального-виховного процесу; конкурсні завдання; рольові ігри; диспут на педагогічні теми; впорядкування частини конспекту уроку, позакласного заходу; методична розробка гри; підготовка сценарію; "інтерв'ю через роки"; "лист в майбутнє";

❖ *на рівні категорії оцінки:* педагогічний рольовий театр, аналіз виступу колеги; самоперевірка; експертна оцінка; експеримент; взаємоперевірка; мозковий штурм; колективний пошук; евристична гра; підсумкова контрольна робота; колоквиум.

Наприклад, цікавим та продуктивним щодо організації дослідницької роботи студентів є метод *"Інтерв'ю через роки"*, сутність якого полягає у тому, що майбутні вчителі шукають рішення сучасних проблем педагогіки у працях видатних просвітителів минулого. Питання для "інтерв'ю" готує ініціативна група, що відповідає за його підготовку та проведення. Основна умова – відповіді мають бути у вигляді цитування, що дозволяє адаптувати їх до сучасних умов педагогічної науки. Такий підхід дає можливість виробляти у майбутніх учителів інтерес до читання педагогічних джерел, практично використовувати теоретичні знання, формувати професійні якості.

Метод *"Моделювання"* використовується для проектування та відтворення фрагментів професійної діяльності під час аналізу різних педагогічних ситуацій, допомагає студентам краще усвідомлювати їх сутність та шляхи вирішення, відчувати себе у ролі вчителя.

Досягненню поставленої мети сприяє і використання локальної *технології вивчення першоджерел* (зарубіжних та вітчизняних педагогів-класиків, педагогів-новаторів). *Першим етапом* означеної технології є самостійне читання, аналіз та конспектування у вигляді плану, схеми, опори, які також оцінюються студентами, що керують попередньою підготовкою. На *другому етапі* відбувається обговорення прочитаного у позанавчальний час з використанням різних

методів: традиційних (бесіда, дискусія, обговорення) та нетрадиційних (ділова гра, "інтерв'ю через роки", інтелектуальна гра).

Отже, студентам надається можливість творчо підходити до вибору змісту та способу роботи, виступати на заняттях у ролі викладача, що керує навчальною діяльністю інших. Такій підхід сприяє педагогізації навчально-виховного процесу, підвищує активність майбутніх учителів, стимулює активне формування фахових знань, умінь і навичок.

V етап – вибір способів перевірки й оцінки результатів організованої діяльності. Якість і обсяг виконаної роботи оцінюється не за їх відповідністю до уявлень викладача про посиленість і доступність знань, а з позиції суб'єктивних можливостей кожного. Тому навчальні досягнення студента порівнюються з попередніми власними досягненнями, що сприятиме переходу до самооцінки і стає показником його індивідуального розвитку.

Технологічна постановка цілей, тобто формування цілей через результати навчання, зумовлює надійність і об'єктивність оцінки. Засоби оцінки можуть бути різними. Деякі результати навчальної діяльності можна отримати, безпосередньо спостерігаючи за діями студентів. Орієнтованість тільки у межах категорії "знання", свідчить про *недостатній рівень* організації заняття і засвоєння знань без сформованості умінь і навичок.

Пізнавальна діяльність на рівні категорій "знання", "розуміння", "застосування" – про достатнє засвоєння педагогічних знань, умінь і навичок і свідчить про *середній рівень* проведення заняття. Навчальна діяльність студентів у межах категорій "знання", "розуміння", "застосування", "аналіз", "синтез", "оцінка", є показником *високого рівня* проведення заняття і засвоєння знань, умінь, навичок, розвитку пізнавальних і творчих здібностей.

Оцінювання результатів діяльності можна здійснити, використовуючи спеціальні засоби (тести, опитувальники, творчі завдання). Технологічно сформульовані цілі, які самі по

собі вже є еталоном, легко трансформуються в еталон-тест, що дає можливість не тільки педагогові, але й кожному студентові завжди чітко уявляти, на якій сходинці пізнання вони знаходяться.

Особливе місце займають *підсумкові контрольні роботи та колоквиуми*, які спрямовані на визначення проміжних результатів засвоєння студентами теоретичного матеріалу та відіграють роль зворотного зв'язку індивідуалізованого навчального процесу, допомагають внести корективи у процес вивчення наступних розділів педагогіки. Колоквиуми проводяться у вигляді підсумкової бесіди або по темам, які студенти опрацювали самостійно.

Таким чином, навчальний процес стає індивідуалізованим стосовно кожного студента, що дозволяє ефективніше вдосконалювати фахові знання, вміння і навички, виходячи з його інтересів і спеціальних здібностей.

Органічним продовженням технологічної карти-схеми курсу є *технологічна карта-схема заняття*, що вміщує систему завдань і схематичну побудову навчального матеріалу.

З урахуванням вимог індивідуалізації та професійно-педагогічної спрямованості навчання було розроблено *систему спеціальних завдань до кожної теми*, які передбачають тісний взаємозв'язок з практикою. Загальна сутність та зміст завдань полягає у тому, що, виявив активність при їх виконанні, студенти вдосконалюють особистісні якості, поширюють і поглиблюють педагогічний кругозір, розвивають здатність до творчого виконання професійних функцій.

Для систематизації навчальних завдань нами також була використана таксономія і будувалася їх рівнева класифікація. На рівні категорій "знання", "розуміння", "застосування" – *обов'язкові* для виконання усіма. На рівні категорій "аналіз", "синтез", "оцінка" – *за вибором і бажанням* студентів. Основна вимога – спонукати розумову діяльність.

Наведемо окремі завдання з різних таксономічних категорій теми "Урок як основна форма організації навчання" [3, с. 40–41].

Наприклад, у категорії "знання" вони мають такий зміст:

- Заповнити виділені фрагменти таблиці 13, 14, використовуючи різні навчальні посібники.
- Виписати у свій педагогічний словник основні терміни, вивчити їх.
- Відтворити по пам'яті блоки схеми, всю схему в цілому.

У ході виконання завдань цього рівня формуються первинні уявлення теоретичного матеріалу теми. Але цих знань недостатньо для використання у практичній діяльності, тому вони повинні обов'язково підвищитися, та конкретизуватися у процесі подальшого засвоєння змісту в категоріях "розуміння" та "застосування", завдання яких можуть мати такий вигляд:

- Виділити ключові слова в основних термінах теми та внести їх у відповідні фрагменти таблиці ("розуміння").
- Охарактеризувати різні види аналізу роботи вчителя. Який з них у педагогічній діяльності застосовується частіше? Обґрунтуйте ("розуміння").
- Пояснити специфіку уроків за фахом ("розуміння").
- Підготувати і провести експрес-контроль ("застосування").
- Підготувати і провести опитування по кожному фрагменту таблиці 13 ("застосування").
- Скласти фрагмент тематичного плану зі свого предмету, на основі поданої орієнтованої схеми ("застосування").

Виконання завдань цих категорій призводить до розвитку вмінь виділяти сутнісні характеристики понять, використовувати їх для розв'язування загальних питань, обґрунтовування педагогічних фактів; та стає підґрунтям для подальшої роботи.

Зміст завдань категорій "аналіз", "синтез", "оцінка"

спрямований на вироблення вміння досліджувати теоретичні аспекти, використовувати систему понять у вирішенні практичних питань. Наведемо приклади завдань із визначених категорійних рівнів.

- Проаналізувати поради В. О. Сухомлинського щодо організації, проведення, аналізу уроку ("*аналіз*").

- Скласти "пам'ятку для вчителя" на основі аналізу порад В. О. Сухомлинського щодо організації уроку ("*синтез*").

- Спробувати прогнозувати, у якому напрямку буде розвиватися урок у майбутньому за типом і структурою ("*оцінка*").

Такий підхід до конструювання системи завдань дозволяє студентам свідомо їх вибирати, спрямовувати навчальну діяльність, у напрямі індивідуалізації процесу навчання.

Зміст навчального матеріалу будується за принципом блокового введення теоретичних знань, поданих у вигляді логіко-структурних схем, що дозволяє простежити внутрішні і зовнішні зв'язки понять, що аналізуються. Схеми мають як закінчений, так і незакінчений вигляд, супроводжуються питаннями, завданнями, додатковим довідковим матеріалом, що спонукає студентів самостійно знаходити різноманітні форми таблиць, організувати обговорення численних варіантів їх використання.

Наведемо приклад робочої схеми (заповнити за допомогою ключових слів) у зменшеному вигляді з теми "Зміст освіти у сучасній школі" (рис. 2.).

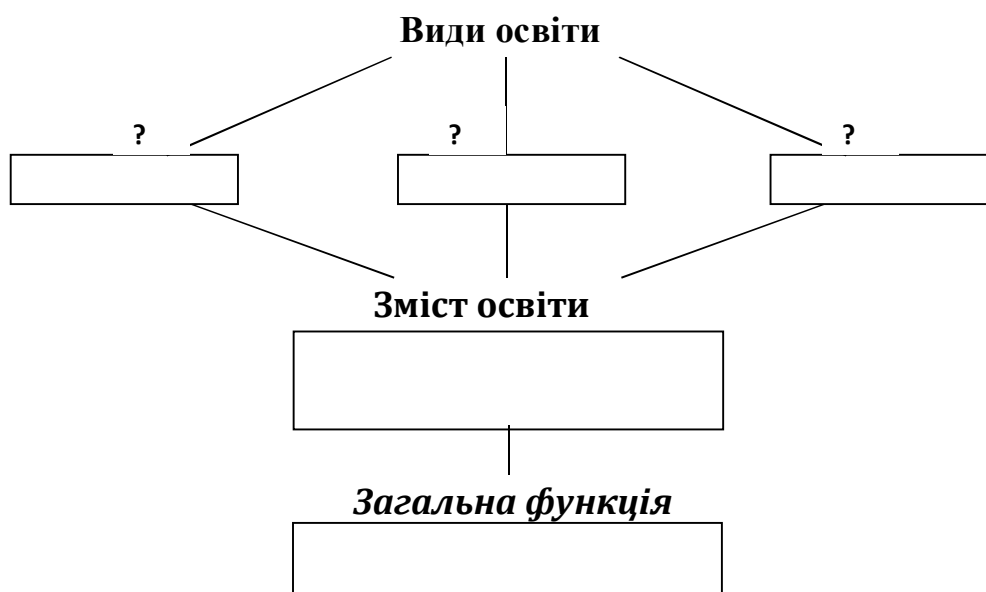

Рис. 2. Фрагмент робочої таблиці з курсу "Дидактика"

Виконуючи завдання, студент змушений неодноразово звертатися до текстів різних підручників і навчальних посібників, але ніби з нових позицій, що призводить до мимовільного запам'ятовування. Пропонуються також варіанти спільного завдання з низьким або високим рівнем складності.

Систематичне представлення теоретичного матеріалу у вигляді схем спонукає студентів до дослідницької роботи з різними навчальними посібниками, розвиває аналітичне та асоціативне мислення, стимулює потребу самостійно відтворювати прочитане схематично при підготовці до занять, у ході лекцій. Особливо продуктивно цей процес відбувається на етапі вивчення історії педагогіки, де навчально-виховні системи, просвітницька діяльність, життєві етапи видатних педагогів минулого відображаються студентами у схемах, таблицях, опорних сигналах.

Навчальний матеріал і система завдань організовані таким чином, що студенти мають можливість їх вибору при підготовці до заняття, що стимулює їх до застосування

різноманітних способів виконання завдань. Це дає можливість цілеспрямовано організувати діяльність студентів, індивідуалізувати її, домогтися того, щоб процес формування знань, умінь і навичок здійснювався природним і незалежним шляхом.

Хоча під час вибору завдань і підготовки до заняття студенти не одержують прямих вказівок щодо способів засвоєння матеріалу, процес підготовки має бути мотивованим, регульованим, керованим, навчальні завдання – конкретизованими. Для цього у ході *попереднього інструктажу* викладач допомагає знайти, усвідомити і сприйняти цілі майбутньої діяльності, обрати програму дій, тобто створює у студентів базову психолого-педагогічну підготовку для свідомого керування власним розвитком. Це призводить до усвідомленого вибору завдань, активності та творчості у процесі підготовки.

Допомогу у вигляді *індивідуальних консультацій* кожен студент одержує у міру необхідності в ході підготовки. Для стимулювання дослідницької діяльності використовуються змагання, конкурси творчих робіт, заохочення.

Таким чином, навчальний процес стає індивідуалізованим для кожного студента, що дозволяє вдосконалити фахові знання, вміння і навички, виходячи з їх інтересів і спеціальних здібностей. Цьому сприяє також постійний зворотний зв'язок і корекція, які пронизують весь навчальний процес та є особливістю саме технологічного підходу.

Проаналізуємо специфіку та можливості розробленої технології у процесі вивчення циклу педагогічних дисциплін, що системно відображає фундамент всієї педагогічної науки і вміщує наступні розділи: загальні основи педагогіки, теорію та методiku виховання, дидактику, історію педагогіки, кожен з яких можна розглядати як окрему навчальну технологію, що включає структурні компоненти загальної педагогічної технології і має свої особливості.

Розроблена педагогічна технологія подає процес цілеутворення на трьох рівнях: *стратегічному, поетапному,*

оперативному.

На стратегічному рівні відбувається педагогічна інтерпретація суспільно-державного замовлення і побудова загальної моделі підготовки. Виходячи з цього *стратегічну* (загальну) мету підготовки майбутніх учителів до індивідуалізації навчання учнів основної школи можна представити як взаємозв'язок дидактичних, розвиваючих, виховних, соціальних орієнтирів, що спрямовані на формування готовності до професійної діяльності.

На рівні *поетапного* цілеутворення стратегічна мета конкретизується на основі зіставлення її з конкретними розділами педагогіки. Рівень *оперативного* цілеутворення полягає у формуванні цілей вивчення окремих навчальних тем.

Отже, мета технологічної підготовки майбутніх учителів до індивідуалізації навчання учнів досягається шляхом вирішення таких завдань: озброєння студентів системою спеціальних знань, умінь, навичок та формуванням готовності до професійної діяльності. Ці завдання не можуть бути реалізовані незалежно одне від одного, оскільки перетворення знань у педагогічні вміння й навички відбувається на основі їх перебудови у структурну систему та її перенос у практичні сфери застосування.

Технологічні аспекти зазначеної технології нами представлені на рівнях: організації навчальної діяльності (*педагогічна технологія*); вивчення системи навчальних дисциплін, або окремої дисципліни (*навчальна (предметна) технологія*), вирішення певних дидактичних завдань (*локальна технологія*).

Розглянемо особливості конкретних *предметних технологій* у межах попередньо охарактеризованої авторської технології, під якими розуміємо сукупність форм, методів і засобів для реалізації визначеного змісту у процесі вивчення окремих педагогічних дисциплін [4, с. 24].

Вивчення розділу "Загальні основи педагогіки" має спрямованість на формування компетентного вчителя з

високим рівнем теоретичного мислення і свідомості, який володіє методологією педагогічної наук. Найбільш продуктивною технологією для вирішення цієї проблеми, на наш погляд, є використання генетичного підходу до організації процесу навчання, який дозволяє продуктивно поєднувати навчальну та професійну діяльність, перебудувати її у навчально-професійну. Структура генетичного підходу включає ряд взаємопов'язаних етапів:

- формування і розвиток інтуїтивних уявлень;
- використання інтуїтивних уявлень;
- усвідомлення необхідності їх уточнення;
- формування понять;
- випробування поняття на продуктивність;
- розкриття його змісту;
- виявлення зв'язків між поняттями і уявленнями [7, с. 13–14].

Зазначені етапи нами реконструйовані у три узагальнених, що створює умови для більш зручного їх використання. Проаналізуємо специфіку, та наведемо приклади їх реалізації у ході засвоєння теоретичного матеріалу.

На першому етапі відбувається розвиток та використання первинних інтуїтивних уявлень теоретичних понять, усвідомлюється необхідність їх уточнення. Наприклад, під час лекцій нами використовуються методи випередження, зіставлення, проблемні питання. На практичних заняттях студенти отримують завдання порівняти знайомі та незнайомі поняття, конструювати їх за зразком, сформулювати проблемні питання тощо.

Другий етап передбачає створення умов для чіткого усвідомлення та первинного володіння понятійним апаратом, тобто створення змістової бази для випробування понять на практиці. Реалізація передбачає виконання завдань категорії "знання", "розуміння", "застосування" (експрес-контроль, виділення ключових слів, ілюстрування теоретичних положень прикладами з педагогічної літератури або практики навчання тощо).

Діяльність студентів на *третьому етапі* спрямована на формування теоретичного мислення, яке передбачає володіння системою понять, вироблення вміння розкривати їх сутність, співставляти поняття та уявлення, досліджувати теоретичні поняття. Вироблення таких умінь відбувається завдяки діяльності у межах категорій "аналіз", "синтез", "оцінка", з використанням методів згортання та розгортання інформації, аналізу визначень, систематизації понять, схематичного зображення навчального матеріалу, використання понять у загальних схемах тощо.

При такому підході активно взаємодіють три рівні навчальної діяльності: інтуїтивний, формальний і рефлексивний, які є основою для більш ефективного формування теоретичного рівня мислення [7, с. 13–14]. Його реалізація є особливо важливою, оскільки на цьому етапі вивчення педагогічних дисциплін, у студентів формується теоретичне бачення, яке дає можливість на більш високому рівні засвоювати знання законів розвитку дитини; аналізувати принципи і закономірності виховного процесу; усвідомлювати соціальну роль і функції вчителя; виробляти стратегію і тактику майбутньої професійної діяльності, а також створюється змістова база, яка дозволяє студентам уявляти технологію навчальної діяльності при засвоєнні педагогічних понять.

Специфіка вивчення розділу "*Теорія та методика виховання*" полягає у практичному застосуванні і закріпленні теоретичних положень попереднього курсу, теоретична та практична підготовка до виконання функцій вчителя-вихователя. Подальше узагальнення та усвідомлення теоретичних положень відбувається під час розгляду виховних технологій А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського, педагогів-новаторів, учителів-майстрів.

Наприклад, у ході аналізу праць В. О. Сухомлинського "Народження громадянина", "Павлиська середня школа" студенти виділяють та обговорюють технології морального, розумового, трудового, естетичного, екологічного виховання,

доводять їх ефективність; аналізують різні сторони діяльності вчителя-вихователя, класного керівника; практично засвоюються технології проектування цілей, конструювання змісту, організації й проведення виховних заходів. Для збагачення подальшої практичної роботи майбутніми вчителями складається "банк" авторських форм і методів певного напрямку виховання.

Більш глибоке розуміння сутності та особливостей розробленої авторської технології, усвідомлене засвоєння її методів відбувається під час вивчення розділу "Дидактика". У студентів розвивається здатність виділяти і досліджувати існуючі навчальні технології, аналізувати їх з наукових позицій, оцінювати ефективність, позитивні сторони та недоліки. У процесі занять використовується система творчих індивідуалізованих завдань, яка передбачає аналіз педагогічних явищ, відтворення елементів роботи вчителя, оволодіння вміннями проектування цілей навчально-виховного процесу, створення та часткової перевірки авторських методів навчання.

Спрямованість курсу *історії педагогіки* нами визначається як розвиток уміння аналізувати основні етапи становлення педагогіки, залучення студентів до творчого пошуку сучасних ідей у джерелах світової та вітчизняної педагогічної практики. Майбутній учитель повинен не тільки досконало орієнтуватися в ідеях минулого, але й виділяти та аналізувати навчально-виховні системи видатних педагогів, бачити їх доцільність і способи використання у сучасних умовах.

Цьому сприяє використання розробленої *технології вивчення першоджерел*, яка передбачає їх аналіз (читання) крізь призму технологізації та індивідуалізації. В процесі вивчення досвіду видатних педагогів минулого, у першу чергу, усвідомлюються цілі та завдання виділених систем, аналізуються особливості їх конструювання, способи досягнення результату.

Обов'язковими умовами успішного виконання різних видів індивідуальних завдань є отримання *консультацій*

(установчих, оперативних, узагальнюючих, відтворюючих). *Установчі консультації* передбачають визначення загальних шляхів виконання завдань. *Оперативні* – студенти отримують за потребою. *Узагальнюючі* – спрямовані на перевірку викладачем загальної підготовленості до виконання завдання. *Відтворюючі консультації* використовуються у разі, коли виникає потреба програти фрагменти, або все завдання в цілому.

Реалізація пропонованої технології здійснюється у процесі *окремого заняття*, особливостями якого є програма професійно-педагогічного спрямування навчального процесу, орієнтація на поетапне формування знань, умінь та навичок, гнучка система оцінки знань, максимальна самостійність студентів у їх оволодінні. При цьому використання окремих форм та методів має вигляд *локальних технологій*, які спрямовані на вирішення певних дидактичних та виховних завдань [4, с. 24].

Важливою складовою всіх занять стає *метод реклами преси*, спрямований на ознайомлення студентів з матеріалами періодичної преси, формування в них уміння виступати перед аудиторією, писати анотацію, правильно оформлювати педагогічну літературу. Реалізація методу має свою (локальну) технологію, що вміщує чотири етапи (згідно з визначеними розділами педагогічних дисциплін).

На першому – відбувається суто реклама преси, метою якої є ознайомлення студентів з існуючими педагогічними часописами. *На другому* – реклама набуває спрямованості на аналіз статей, у яких висвітлюються різні проблеми виховної роботи. Метою *третього етапу* є розгляд актуальних проблем дидактики, що представлені на сторінках педагогічної преси. *На четвертому* – студенти ведуть науковий пошук на сторінках часописів щодо додаткової інформації про видатних педагогів минулого.

Використання пропонованого методу допомагає майбутнім викладачам орієнтуватися у сучасних періодичних

виданнях, привчає до постійного читання, формує вміння аналізувати та впорядковувати подану інформацію

Обов'язковим етапом кожного заняття є метод *експрес-контролю* (швидкий контроль). Метою його використання є залучення студентів до аналізу педагогічної теорії, виділення головного та другорядного, категорійних ознак (ключових слів) основних понять теми.

Завдання для експрес-контролю спочатку визначає викладач, поступово перекладаючи цю функцію на самих студентів при опосередкованому контролі. Додатково надається індивідуальна консультація для студента, який проводить цей етап заняття, перевіряє роботи та аналізує їх на наступному занятті. Способи проведення зазначеного методу різні (за варіантами, за індивідуальними картками, на тестовій основі тощо).

Сприяє активізації навчання, формуванню професійних якостей і використання *методу мікрвикладання*, який триває від 7 до 15 хвилин залежно від складності матеріалу та рівня індивідуальної готовності студентів. У ході заняття він використовується 3-4 рази, що дає можливість студентам неодноразово виконувати роль викладача.

Змістовою базою методу мікрвикладання стає досвід педагогів-новаторів, оскільки при виборі способу проведення студенти адаптують та випробовують цікаві нетрадиційні методи з шкільної практики: педагогічний ринг, аукціон педагогічних ідей, опитування за ланцюжком, педагогічна естафета, парне опитування тощо. Обов'язковими умовами його успішності є чітке визначення мети, структурування матеріалу (виділення головного, логічних зв'язків), розроблення та представлення детального конспекту.

Оперативний зворотний зв'язок здійснюється під час кожного заняття і відмічається декількома оцінками індивідуальної навчальної діяльності кожного студента (експрес-контроль, опитування, індивідуальні завдання).

Таким чином, навчання на кожному занятті відбувається як процес розв'язання послідовно побудованих, поступово

ускладнених навчальних завдань, визначених предметним змістом, що успадковують загальну логіку розробленої педагогічної технології. Це стимулює повсякденну роботу студентів; породжує нову, більш прогресивну систему обліку їх успішності; надає можливості засвоїти не тільки педагогічні знання, але й різноманітні форми, методи, засоби індивідуалізації – як теоретично, так і практично; сприяє набуттю професійної підготовленості в цілому.

Функціонування запропонованої авторської технології здійснюється у межах встановленого бюджету часу, тобто веде до інтенсифікації та оптимізації навчально-виховного процесу, що дає додаткові можливості переходу від стандартної навчальної програми до індивідуальної самостійної роботи без збільшення навантаження студентів. Крім того, спрямованість навчання на індивідуальний творчий розвиток майбутнього вчителя значною мірою наближує до вирішення проблеми його адаптації у сучасному суспільстві.

Отже, така побудова навчального процесу створює умови для саморозвитку та самовдосконалення кожного студента, стимулює набуття необхідного професійного досвіду, вироблення індивідуального стилю пізнавальної діяльності, сприяє формуванню навичок індивідуальної роботи у майбутній професійній діяльності.

Література

1. Гуманістичний потенціал педагогічної комунікації: книга для вчителя : наук.-метод. посіб. / за ред. С. О. Мусатова. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 96 с.
2. Джури́нский А. Н. Реформы зарубежной школы. Надежды и действительность / А. Н. Джури́нский. – М. : Знание, 1989. – 80 с.
3. Єремеева В. М. Технологія вивчення основ дидактики : метод. посіб. для викл. і студ. вищ. пед. навч. закл. – [вид. 2-ге, доп. і перероб.]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 132 с.

4. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. К. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; - К. : А.С.К., 2001. - 256 с.

5. Селевко Г. К. Опыт системного исследования педагогических технологий / Г. К. Селевко // Шк. технологии. - 1997.- № 1. - С. 27-39.

6. Слостенин В. А. Введение в педагогическую аксиологию : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Слостенин В. А., Чижакова Г. И. - М. : Издательский центр "Академия", 2003. - 192 с.

Шмелева Е. А. Развитие будущих учителей средствами обучения специальности (на примере матанализа) : автореф. дис. на соиск. ученой степ. канд. пед. наук / Е. А. Шмелева. - Шуя, 1999. - 16 с.